

Innspill til ny nasjonal digitaliseringsstrategi

Tilgang til data er essensielt for forskning og utvikling

I Norge består vår digitale infrastruktur i stor grad av produkter og tjenester utviklet av amerikanske selskaper. Gjennom vår bruk får selskaper som Microsoft, Alphabet (Google), Amazon m.fl. tilgang til enorme mengder verdifulle data som gjør at de kan videreutvikle og skape nye produkter og tjenester.

Data fra Norges befolkning er en verdifull kraft som burde komme fellesskapet til gode, men det er kommersielle, amerikanske selskaper som får nytte godt av det. Deres tilgang til data bidrar til at infrastrukturen de tilbyr blir stadig bedre og mer essensiell, og samtidig blir det vanskeligere og vanskeligere å utvikle uavhengige alternativer. Dette begrenser valgfriheten vår.

Tilgang til data kan misbrukes.

Saken Datatilsynet fører mot Meta er et eksempel på at data som i utgangspunktet ikke regnes som persondata kan brukes mer invaderende enn det som defineres som sensitiv data. I kombinasjon med maskinlæring kan metadata og adferdsdata brukes til å manipulere individer og grupper på en måte som går utover folkehelse, ytringsfrihet og demokrati. Meta har satt standarden for sosiale medier med en forretningsmodell som baserer seg på overvåking og avhengighetsskapende algoritmer, hvor du betaler for tilgang med din tid og oppmerksomhet, som igjen selges til høystbydende.

Det finnes ingen reelle alternativer som gjør det enkelt for brukere å velge bort Facebook og Instagram, og sjansen er liten for at noen klarer å utvikle en konkurrerende tjeneste med en annen forretningsmodell. Dermed ender de fleste opp med å si fra seg rettighetene sine "frivillig".

Det hjelper ikke at vi juridisk sett eier våre egne data om vi ikke i praksis har muligheten til å kontrollere hvem som har tilgang og hvordan det blir brukt – til enhver tid.

1. Vi må ha en bredere diskusjon om data fra individer, som ikke er begrenset til "persondata".

For eksempel:

- Hva slags data produserer individer, hvordan definerer man dem og hvilken status skal de ha?

- Prinsipielt sett, bør ikke individet ha både rett og **mulighet** til å kontrollere hvem som får tilgang til sin data og hvordan de blir brukt? Og i så fall, hvordan kan det gjøres i praksis?
- Bør ikke data fra befolkningen anses som en verdifull ressurs som vi bør beskytte, ta vare på og benytte på en måte som kommer det norske samfunnet til gode? Kunstig intelligens har gjort data til en verdifull råvare som bør behandles med samme ærefrykt som oljen ble i 1971.

2. For å ivareta våre personvernrettigheter er det nødvendig å legge til rette for at vi i Norge kan utvikle reelle alternativer til digital infrastruktur.

Det sentrale spørsmålet som må besvares i den sammenhengen er:

Hva må til for å sikre at alle tjenester og produkter, som kan samle brukerdata, har innebygget personvern og gir brukeren fullstendig kontroll over hvordan deres data kan bli brukt – på en måte som er enkel og tilgjengelig for alle?

Å bygge opp en alternativ digital infrastruktur handler ikke om å finne den ene, perfekte løsningen. Det innebærer en desentralisert utvikling hvor flest mulig jobber for å løse deler av flere, grunnleggende problemer og hvor alle kan bygge videre på hverandres funn og løsninger. Målet bør være å bygge opp en verktøykasse av digitale allmenninger, byggeklosser som hvem som helst kan benytte seg av uten kostnad. Det vil legge til rette for økt utvikling av produkter og tjenester – som privatpersoner, næringsliv og det offentlige både har behov for og får lyst til å bruke. En viktig forutsetning bør være at det blir kodet inn en slags “personvernlåås” i byggeklossene, som gjør det teknisk umulig å ikke gi brukeren full kontroll over sine data i de løsningene en byggekloss er brukt.

Dette krever en finansieringsmodell som belønner samarbeid og deling på tvers av forskningsmiljøer, offentlig sektor og privat næringsliv – og samtidig sørger for konstruktiv konkurranse. Det er det ingen av anskaffelsesordningene vi har i dag som gjør.

3. Det trengs en ny finansieringsordning som stimulerer til innovasjon og sikrer at teknologisk utvikling ikke styres av kortsiktige, kommersielle interesser.

Ansvar for å designe en ny finansieringsmodell bør legges til et tverrfaglig utvalg av eksperter fra academia, privat næringsliv og offentlig sektor – ikke eksperter på offentlige anskaffelser.

30.11.2023

Det er behov for å tenke helt nytt rundt hvordan staten investerer i digital utvikling. På den ene siden er det viktig å ikke sette så tydelige rammer for det som skal utvikles at det hindrer innovasjon. På den andre siden er det viktig å sette rammer som sikrer at det som utvikles er med på å bygge opp under det samfunnet vi ønsker.

For eksempel:

- Et oppdrag skal beskrive det man ønsker å oppnå, og hva man vurderer som uønskede effekter. Forsøker man å beskrive mulige løsninger som en del av oppdraget, vil man begrense resultatet.
- Forskere og bedrifter som søker finansiering må vurderes ut fra hvordan de beskriver problemet/problemene de vil løse og hvordan de vil gå frem. Å bli bedt om å beskrive resultatet av arbeidet sitt *før* man kan starte er bortkastet tid og hindrer innovasjon.
- Det må stilles krav til at alle involverte dokumenterer arbeidet sitt underveis og deler funnene sine fritt – slik at andre kan bygge videre på det. Innovasjon er avhengig av deling av kunnskap og erfaringer.
- Det må være enkelt å søke om finansiering. Tid og penger skal brukes til forskning og utvikling, ikke på unødvendig administrasjon.
- For å motta mer støtte må søkeren kunne vise til at det er mulig å bygge videre på sine funn – ved å bekrefte eller avkrefte at dette er veien å gå. Ved å knytte søknadsprosessen til kravet om dokumentasjon og deling unngår man at det brukes unødvendig tid og ressurser på å søke.

Konklusjon

I Norge har vi gode forutsetninger for å utvikle teknologi, produkter og tjenester som kan danne grunnlaget for en velfungerende digital infrastruktur basert på norsk personvernlovgivning og våre demokratiske verdier. Blant annet har vi en tradisjon for å både investere i felles goder og å sette individets frihet høyt, som gir oss unike muligheter.

Det skal mye til å konkurrere med tilbudet fra amerikanske tek-giganter på kort sikt. Men det er ikke poenget. Det handler om å begynne å legge grunnlaget for å nå et langsiktig mål:

Visjonen om en fremtid hvor alle mennesker er i stand til å beskytte seg fra at ens data blir brukt til å manipulere en, samtidig som den samme type data kan brukes til det beste for individet, samfunnet, menneskeheten og planeten.

Med vennlig hilsen,
Gro Larsson